

PAVANDENĖS dvarininkų Sakelių vaikų mokytoja. 1901–1904 m.

1901-aisiais Marija Pečkauskaitė-Šatrijos Ragana buvo pakviesta mokyti turtingų dvarininkų Sakelių vaikus Pavandenės dvare (Telšių raj.). Gyvenims ir namų mokytojos darbas Mūrų dvare ją slėgė, ji seniai norėjo atsisakyti šios tarnystės, tad nieko nelaukusi ji išvyko į Pavandenę. Čia rašytoja namų mokytoja dirbo 1901–1904 metais ir turėjo ne tik geras gyvenimo ir darbo sąlygas, bet ir puikias galimybes lavinti savo pačios talentus, ypač muzikinius gebėjimus. Tuo laikotarpiu ji gana aktyviai dalyvavo ir lietuvių tautiniame judėjime, tapo draudžiamosios lietuviškos spaudos platintoja.

Pavandenės gyvenvietė, įsikūrusi itin gražioje Žemaitijos apylinkėse – kalvotoje vietovėje, šalia Biržulio ir Gludo (Bludo) ežerų. Netoliese – didingieji Sprūdės, Moteraičio kalnai, virtinės kitų kalnų ir piliakalnių. Istoriniai šaltiniai, archeologiniai kasinėjimai rodo, kad Pavandenės apylinkėje žmonių gyventa jau senų senovėje. Penkiolikto amžiaus pradžioje čia buvo Pavandenės valsčius. 1596 m. Pavandenės dvaro, kuris istoriniuose šaltiniuose minimas nuo 1553 m., inventoriuje nurodyta, kad dvarą valdo Jonas Burba Gervydas. 1773 m. dvaras atiteko Pranciškui Bouffalui, vėliau – Sakeliams, Danilevičiams.

Pavandenės Sakelių dvarvietė – šiaurinėje Gludo (Bludo) ežero pakrantėje. Šiaurės vakaruose nuo jo – Didmiškė, dvaro centre – Rūdelio kalnelis. Apie jį ir spietėsi pagrindiniai pastatai.

Šatrijos Ragana į Sakelių dvarą atvyko 1901 m. rudenį. Važiuodama čia, ji tarsi sugrįžo į savo vaikystės žemę, nes vos už 7 kilometrų nuo Pavandenės – Labūnava.

Sakeliai Mariją pasamdė mokyti jų dukras Gabrielę, Haliną, Vandą, Eugeniją ir sūnų Leonardą. Klasė buvo įrengta dvaro rūmų trečiojo aukšto didžiajame kambaryje, kuris turėjo balkoną. Vieną šio kambario sieną užėmė Pranciškaus Smuglevičiaus (1745–1807) drobė „Agripina perkelia savo vyro Germonariko palaikus į tėvynę“, kuris dabar



1802 m. pastatyta Pavandenės šv. Onos bažnyčia. Bonifaco Vengalio nuotrauka

saugomas Telšiuose veikiančiame Žemaičių muziejuje „Alka“ ir yra vienas didžiausių bei žymiausių šio dailininko kūrinių Lietuvoje.

Klasėje stovėjo fortepijonas. Marija popietėmis juo mokydavo groti Sakelių vaikus ir pati dažnai skambindavo. Tuo laiku ji itin mėgo ukrainietiškas melodijas (dumkas), kurių mokėjo daug. Skambindavo ir iš gaidų – dažniausiai Šopeną. Gyveno Marija trečiame aukšte, kurį laiką kartu su vyriausiąja Sakelyte – Gabrunia. Sakelinėje Marija su Gabrunia labai susidraugavo ir liko draugės visam gyvenimui.

Dirbo Marija čia daug. Dienotvarkė būdavo griežta: pamokos prasidėdavo 9 val. ryto ir tęsdavosi iki pietų. Po pietų Marija papildomai dar dirbdavo su Leonardu. Visus dalykus: istoriją, užsienio kalbas, gamtos mokslus, lietuvių kalbą ir kt. Sakelių vaikams ji dėstė lenkiškai.

Gyvendama Pavandenėje, Šatrijos Ragana užbaigė vieną savo žymiausių kūrinių – apysaką „Viktutė“ (1903), parašė apsakymą „Rudens dieną“ (1903), apie dešimt istorinių pasakojimų (1905 ir 1907 m. jie buvo išspausdinti dviem knygelėmis, o 1920 m. išleisti viena knyga – „Lietuvos senovės istorijos pasakojimai“), apsakymą „Iš daktaro pasakojimų“ (1904), memuarinę apysaką „Atsiminimai apie broliuką Steponą“ (parašyta 1904, išspausdinta 1939), pradėjo rašyti savo žymiąją didaktinę apysaką „Vincas Stonis“.

Laisvalaikiu Marija lankydavo Pavandenės žmones, labiau apsišvietusiems nunešdavo lietuviškų knygų. Jų Marija parsiveždavo iš Telšių, nemažai atsiųsdavo P. Višinskis, K. Bukontas, J. Tumas-Vaižgantas, kt. Po kaimą Marija dažniausiai vaikščiodavo su Gabrunia Sakelyte, kartais ir su jos sesute Halina. Pavandenėje rašytoja draugavo ir su savo mokinių mama Elena Sakelyte-Sakeliene. Čia Marija užsiiminėdavo ir labdara, lankydavo ligonius, neturtinguosius, padėdavo jiems, pradėjo organizuo-



Nuotraukose: Sakelių giminė prie Pavandenės dvaro rūmų XX a. 3 dešimtmetyje. Pimoji nuotrauka sukurta Chaimo Kaplanskio fotoateljė, antrosios autorius nežinomas. Nuotraukos iš Žemaičių muziejaus „Alka“ rinkinių

ti loterijas, kurių metu surinktas lėšas skirdavo lietuviškų mokyklų išlaikymui. Pavandenėje Marija susipažino su tuometiniu Žemaičių pavyskupiū Gasparu Feliksū Cirtautu, kuris pritarė jos labdaringai ir švietėjiškai veiklai, skatino ją tuo užsiimti ir ateityje. Tuo laikotarpiu Marija bendradarbiavo „Tėvynės sarge“.

Metai, praleisti Pavandenėje, Marijos gyvenime nebuvo patys šviesiausi, nes bent jau iš pradžių mokyti Sakelių vaikus jai nebuvo lengva – anksčiau jų įgytos žinios buvo gana silpnos. Labiausiai ją varžė Sakelių pristavas, carinės administracijos pareigūnai, itin domėjęsi jos visuomenine veikla ir persekioję už lietuviybės skleidimą. Slėgė ją tuo metu ir buitiniai rūpesčiai, nes pas Sakelius uždirbdavo nedaug, o išlaidų turėdavo nemažai. Tuo laikotarpiu Marija globojo, į mokslus leido brolių Vincą, kuris Maskvoje lankė žemės ūkio mokyklą. Rašytoja rūpindavosi, finansiškai šelpė ir savo motiną, kuri, mirus vyrui, viena sunkiai vertėsi.

Netoli Pavandenės buvo Žebenškavo dvaras. Jis priklausė Marijos tėvo Anupro Pečkausko broliui Jokūbui Pečkauskui. Marija, dirbdama Pavandenėje, dažnai lankydavosi Žebenškave, taip pat, kaip

ir prieš įsikurdama pas Sakelius. Beje, Pavandenėje mokytojos vietą Marija taip pat gavo per savo giminės, gyvenusius Žebenškave. Kartą, svečiuodamasi pas juos, Marija su dėdės Jokūbo žmona atvažiavo į Pavandenę, susipažino su Sakeliais ir tada buvo pakviesta dirbti rūmų šeimininkų vaikų mokytoja.

Kaip matyti iš Marijos raštų laiškų, gyvendama Pavandenėje, per atostogas ji dažnai lankydavosi ne tik Varniuose, Žebenškave, bet ir Medingėnuose, buvodavo Telšių rajone esančiame Užgirio dvare, Kurtuvėnuose, Kuršėnuose, dažnai – Šiauliuose, Palangoje, o nuo 1902 m., mamai persikėlus gyventi pas kunigą Kazimierą Bukontą į Gryvos filiją, kuri buvo dabartinės Latvijos Respublikos teritorijoje, netoli Daugpilio, dešiniajame Dauguvos upės krante, nuvažiuodavo ir ten.

Nepaisant to, kad pas Pavandenėje Marijai gyventi ir dirbti patiko, ji norėjo ir pati mokytis, labiau pažinti pasaulį. Tam ją skatino ir Povilas Višinskis, padėjęs gauti lėšų studijoms Šveicarijoje.

Tekstų apie rašytojos Marijos Pečkauskaitės-Šatrijos Račanos gyvenimą Žemaitijos dvaruose tęsinys – kituose žurnalo numeriuose



Iš kairės: Bludo ežeras Pavandenėje ir Pavandenės dvarvietės fragmentas apie 1992-uosius metus. D. Ramonaitės nuotraukos